

М-р Мерита Х. Мече
 Докторанд при Универзитет
 Клемсон, САД

Merita H. Meçe (MA, MSC,
 PhD Candidate)
 Clemson University, USA

**„ДЕТСКИ БРАКОВИ ВО
 РЕГИОНОТ НА ЗАПАДЕН
 БАЛКАН: КАДЕ Е
 НАЈДОБРИОТ ИНТЕРЕС НА
 ДЕТЕТО?“**

**CHILD MARRIAGE IN
 THE WESTERN BALKAN
 REGION: WHERE DOES THE
 BEST INTEREST OF THE
 CHILD STAND?**

АПСТРАКТ

ABSTRACT

Културно спакуваната практиката на детски брак постои во регионот на Западен Балкан и се натпреварува за вниманието со другите комплексни проблеми кои треба да бидат соодветно опфатени во националните агенди. Иако е во процес на истражување и е поттикнат од страна на структурната маргинализација на одредени државни интервенции, овој феномен има кобни долгорочни последици врз децата, воопшто, а особено, врз девојчињата. Третирани како предмети, нивниот најдобар интерес не се почитува, додека родовата нееднаквост, дискриминација, неписменост и ранливост се прошируваат. Недостатокот на соодветни податоци за распространетоста на овој феномен е поддржан со недостатокот на политичка волја да се даде приоритет на ова прашање на национално ниво и постојано да се решава преку широка вклученост

The culturally packed practice of child marriage exists in the Western Balkan region and competes for attention with other complex problems to be duly addressed in national agendas. Even though it is under research and sponsored by structural marginalization of some state-led interventions, this phenomenon has dire life-long consequences on children, in general, and on girls, in particular. Treated as commodities their best interest is disregarded, while gender inequality, discrimination, illiteracy and vulnerability are widened. Lack of adequate data about the prevalence of this phenomenon is backed up with the lack of political will to prioritize this issue at the national level and consistently address it through broad-

на актерите. Најдобриот интерес на детето подразбира трикратен, флексибилен, сложен и прилагодлив концептот кој го става детето на прво место во секоја одлука што влијае на неговиот живот. Овој труд се базира на социјално еколошкиот модел и принципот на најдобар интерес на детето, за да ги потенцира главните причини за детските бракови во регионот на Западен Балкан. Тој користи секундарни податоци за да испита како се нарушува принципот на најдобар интерес на детето. Беа нагласени некои истражувачки пропусти, главно поврзани со недостатокот на консолидирани податоци за појавата на детски бракови. Извлечени се заклучоците и дадени се препораки, со цел да се запре оваа традиционална практика која не го почитува најдобриот интерес на девојчињата.

Клучни зборови: деца, детски брак, најдобриот интерес на детето, Конвенцијата на ОН за правата на детето, социјален еколошки модел.

ВОВЕД

Детскиот брак е глобален проблем кој несразмерно влијае врз жените и девојчињата (CARE, 2015 година; ОН, 2014 година) со тешки после-

based actors involvement. The best interest of the child implies a threefold, flexible, complex and adaptable concept which puts children first in any decision that affects their life. This paper draws on the Social Ecological Model and the principle of the best interest of the child to highlight the main causes of child marriage in the Western Balkan region. It employs secondary data to examine how it violates the principle of the best interest of the child. Some research gaps have been highlighted mainly related to the lack of consolidated data about the phenomenon of child marriage. Conclusions are drawn and recommendations are provided in order to stop this traditional practice that disregards the best interest of girls.

Key words: child, child marriage, the best interest of the child, UN Convention on the Rights of the Child, Social Ecological Model.

INTRODUCTION

Child marriage is a global problem that disproportionately affects women and girls (CARE, 2015; UN, 2014)

дици врз нив (Ал- Как, 2015 година). Оваа традиционална практика е во насока на заштита на несаканиот сексуален напредок на девојчињата и стекнување на економска сигурност од нивна страна. Но, неговата цел беше поткопувана со години. Тоа често значи одредена сексуалната и економската покореност за животот на девојките, што нивната подреденост ја прави причина и последица на оваа културно пренесена пракса во исто време (УНИЦЕФ, 2008 година).

Статистичките податоци покажуваат дека во 2012 година, 70 милиони жени на возраст од 20-24 години во целиот свет стапиле во брак пред да наполнат 18 години (ICRW, 2016 година). Доколку ништо не се промени, проценките предвидуваат 150 милиони детски бракови во текот на периодот од 2011-2020 година (УНФПА, 2012 година). Иако широко препознаена поради своите негативни последици предизвикани од родовата нееднаквост, злоупотребата на моќ и недостигот на почитување на правата на децата (CARE 2015 година; ОН, 2014 година), оваа појава е недоволно опфатена во регионот на Западен Балкан (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година) не добивајќи го заслуженото внимание од страна на владата и граѓанското општество (УНФПА, 2014б; УНФПА, 2014в).

bearing heavy repercussions on them (Al-Kak, 2015). This traditional practice is aimed at protecting unwelcome sexual advances of girls and gaining them economic security. However, its purpose was undermined over years. It often means a certain sexual and economic servitude for the girls' life making their subordination a cause and a consequence of this culturally transmitted practice at the same time (UNICEF, 2008).

Statistics show that, in 2012, there were 70 million women aged 20-24 years around the world who were married before the age of 18 (ICRW, 2016). If nothing changes, estimations predict 150 million child marriages during the period 2011-2020 (UNFPA, 2012). Even though widely recognized for its negative consequences caused by gender inequality, abuse of power and lack of respect of children's rights (CARE, 2015; UN, 2014), this phenomenon has been insufficiently addressed in the Western Balkan region (Observatory for Children's Rights, 2015) not receiving the deserved attention by the government and the civil society (UNFPA,

Неточните податоци за детските бракови во овој регион (УНФПА, 2014а; УНФПА, 2014б; УНФПА, 2014в), од една страна, и позитивниот став на некои етнички и верски лидери за машкото старателство, од друга страна, го имаат скриено обемот на овој феномен, дозволувајќи лишување на девојките од своите права и попречување на резултатите од развојот (Malhotra et al., 2011 година).

Сите земји во регионот на Западен Балкан ја ратификуваа Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето (UNCRC) (УНИЦЕФ, 2012 година, УНФПА, 2014а; УНФПА, 2014б; УНФПА, 2014в). Ова значи дека нивните земји потписнички имаат обврска да обезбедат земање превид на најдобриот интерес на детето во сите активности или одлуки што ги засегаат децата (ОН, 2013 година).

Главната цел на овој труд е да се испита како традиционалната практика на детските бракови го нарушува принципот на најдобриот интерес на детето во регионот на Западен Балкан. Тој користи секундарни податоци извлечени од различни извештаи на одделни земји, национални статистички податоци, документи за политики, студии на случај и работни документи за да се потенцираат низа-

2014b; UNFPA, 2014c). Inaccurate data about child marriage in this region (UNFPA, 2014a; UNFPA, 2014b; UNFPA, 2014c), on the one hand, and the positive attitude of some ethnic and religious leaders about male guardianship, on the other hand, have hidden the scale of this phenomenon allowing deprivation of girls and hinder development outcomes (Malhotra et al., 2011).

All the countries in the Western Balkan region have ratified the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC) (UNICEF, 2012; UNFPA, 2014a; UNFPA, 2014b; UNFPA, 2014c). This means that their signatory states have obligations to ensure that the best interest of the child is taken into consideration in all actions or decisions that concern them (UN, 2013).

The main purpose of this paper is to examine how the traditional practice of child marriage violates the principle of the best interest of the child in the Western Balkan region. It employs secondary data drawn by various country reports, national statistics, policy documents, case studies and working papers to highlight a range of consequences on

та последици врз дискриминацијата на децата, здравјето, образованието, учеството, развојот и опстанокот.

Постојат неколку ограничувања во овој труд. Прво, тој е фокусиран само на бракот на девојчињата. Затоа, бракот на момчињата не е земен предвид. Второ, главниот фокус е на регионот на Западен Балкан, претставен од следниве земји: Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Црна Гора и Србија. Сите овие земји имаат традиционалната практика на детски брак, иако во различни стапки. Трето, постојат нецелосни податоци за детските бракови во овој регион. Затоа, статистиката која се користеше тешко обезбеди сеопфатни споредби за распространетоста на оваа појава во одделните земји. На крај, концептот на најдобриот интерес на детето е, исто така, дискутабилен. Меѓутоа, во овој документ се врши упатување кон дадената дефиниција во член 3 од Конвенцијата за детските права и препораките дадени од Комитетот на ОН за правата на детето.

Овој труд е организиран во четири дела. По воведувањето и ограничувањата на студијата, презентирани во првиот дел, преглед на детските бракови во регионот на Западен Балкан и главните причини за нив се претста-

child discrimination, health, education, participation, development and survival.

There are several limitations to this paper. Firstly, it is focused on girls' marriage only. Therefore, marriage of boys is not considered. Secondly, the main focus is on the Western Balkan region represented by the following countries: Albania, Bosnia & Herzegovina, Kosovo, Macedonia, Montenegro and Serbia. All these countries share the traditional practice of child marriage even though at different rates. Thirdly, there are fragmented data about child marriage in this region. Therefore, statistics used hardly provide comprehensive comparisons about the prevalence of this phenomenon among its countries. Finally, the concept of the best interest of the child is also debatable. However, in this paper reference is taken to its definition provided in Article 3 of the UNCRC and Recommendations provided by the UN Committee on the Rights of the Child.

This paper has been organized in four parts. Following introduction and study limitations presented in the first part, an overview of child marriage in the West-

вени во вториот дел. Третиот дел се занимава со принципот на најдобриот интерес на детето и проучува како овој принцип е прекршен во случајот на детскиот брак. Конечно, заклучоците и препораките се дадени во четвртиот дел.

ОПШТ ПРЕГЛЕД НА ДЕТСКИТЕ БРАКОВИ ВО РЕГИОНОТ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН И ГЛАВНИТЕ ПРИЧИНИ ЗА НИВ

Овој дел го објаснува феноменот на детски бракови во регионот на Западен Балкан и причините за нив врз основа на социјалниот еколошки модел. Во него се нагласува дека детскиот брак е обемен и сложен проблем, предизвикан од голем број на фактори на различни нивоа.

ДЕФИНИЦИЈА НА ДЕТСКИОТ БРАК И РАСПРОСТРАНЕТОСТА НА ОВОЈ ФЕНОМЕН ВО РЕГИОНОТ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

Член 1 од Конвенцијата за детските права го дефинира детето како човечко суштество на возраст под 18 години (ОН, 1990 година). Затоа, детски брак значи секој брак каде што најмалку еден од брачните дру-

ern Balkan region and its main drivers is presented in the second part. The third part deals with the principle of the best interest of the child and examines how this principle is violated in the case of child marriage. Finally, conclusions and policy recommendations are provided in the fourth part.

A GENERAL OVERVIEW OF CHILD MARRIAGE IN THE WESTERN BALKAN REGION AND ITS MAIN DRIVERS

This part explains the phenomenon of child marriage in the Western Balkan region and its drivers based on the Social Ecological Model. It highlights that child marriage is a multi-faceted and complex issue caused by a range of multi-level factors.

DEFINITION OF CHILD MARRIAGE AND THE PREVALENCE OF THIS PHENOMENON IN THE WESTERN BALKAN REGION

Article 1 of the UNCRC defines the

гари е дете (Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година; ОН, 2014 година), без оглед на тоа како е склучен- со или без формална регистрација, како и според верските, граѓанските или обичајните закони (Мајерс & Харви, 2011 година). Научниците тврдат дека детскиот брак претставува форма на принуден брак, бидејќи децата не се главните актери на ова формализирано обврзувачко партнерство. Тие не се во состојба да ја дадат својата доброволна согласност (Мајерс & Харви, 2011 година; Шарафедин 2015 година; WLUML, 2013 година).

Не постојат точни податоци за обемот на овој феномен во регионот на Западен Балкан поради неколку причини, вклучувајќи недостаток на документи за лична идентификација поради нерегистрација во системот на земјата (УНФПА, 2014б), невршење на брза регистрација на бракот во Матичната служба (УНФПА, 2014а) и невршење на регистрација на двојките кои живеат во невенчан брак (УНФПА, 2014б; УНФПА, 2014в). Сепак, податоците од пописот од 2011 година покажаа дека 39 проценти од децата на возраст од 16 години и 60 проценти од децата на возраст од 17 години, биле во брак во Црна Гора (УНИЦЕФ, 2012 година).

child as every human being below the age of 18 years (UN, 1990). Therefore, child marriage means any marriage where at least one of the spouses is a child (Davis, Postles & Rosa, 2013; UN, 2014) despite how it takes place with or without formal registration, as well as under religious, civil or customary laws (Myers & Harvey, 2011). Scholars argue that child marriage represents a form of forced marriage, since children are not the main actors of this formalized binding partnership. They are unable to give their voluntary consent (Myers & Harvey, 2011; Sharafedine, 2015; WLUML, 2013).

There are no exact data about the scale of this phenomenon in the Western Balkan region for several reasons, including lack of personal identification documents caused by non-registration in the system of the country (UNFPA, 2014b), lack of immediate marriage registration in the Civil Status Office (UNFPA, 2014a) and lack of registration of the couples living in a common-law marriage (UNFPA, 2014b; UNFPA, 2014c). However, the 2011 census data showed that 39 percent of children, aged

Во Албанија, 2,92 проценти од децата на возраст од 15-17 години се во брак (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година), додека во Босна и Херцеговина имаше 166 девојки кои беа во брак на возраст од 14-17 години (Агенција за статистика на Босна и Херцеговина, 2010 година).

Истражувањето покажа дека детскиот брак во овој регион има повишока застапеност кај луѓето кои се наоѓаат во сиромашни и оддалечени рурални области и меѓу некои маргинализирани етнички групи, вклучувајќи ги заедниците на Ромите, Египќаните, Ашкалиите и Гораните (УНФПА, 2014а). Во 2010 година, околу 50,4 проценти од ромските жени на возраст од 20-24 години во Србија, изјавиле дека биле во брак пред да наполнат 18 години, додека 13,2 проценти изјавиле дека биле во брак пред да наполнат 15 години (Хочкис ет ал., 2016 година). Во Црна Гора, беше објавено дека 13 проценти од ромските девојчиња, 10 проценти од египетските девојки и 4 проценти од бошњачките девојчиња на возраст од 15-17 години биле во брак (УНИЦЕФ, 2012 година). Во Албанија, врз основа на податоците од пописот во 2011 година, 9 проценти од ромските

16 years and 60 percent of children, aged 17 years, were married in Montenegro (UNICEF, 2012). In Albania, 2.92 percent of children, aged 15-17, were married (Observatory for Children's Rights, 2015), while in Bosnia and Herzegovina, there were 166 married girls, aged 14-17 years (Bosnia and Herzegovina Statistics Agency, 2010).

Research has shown that child marriage in this region has a higher prevalence among people located in poor remote rural areas and among some marginalized ethnic groups including Roma, Egyptian, Ashkali and Gorani communities (UNFPA, 2014a). In 2010, about 50.4 percent of Roma women aged 20-24 years in Serbia reported being married before the age of 18, while 13.2 percent reported being married before the age of 15 (Hotchkiss et al., 2016). In Montenegro, it was reported that 13 percent of Roma girls, 10 percent of Egyptian girls and 4 percent of Bosniak girls, aged 15-17 years, were married (UNICEF, 2012). In Albania, based on the 2011 Census data, 9 percent of Roma girls, aged 15-17 years, were married (Observatory for Chil-

девојчиња на возраст од 15-17 години биле во брак (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година). Во Косово, кај етничката група на Гораните постои детски брак, иако не постојат точни податоци на располагање (УНФПА, 2014а).

Постоењето на феноменот на детски бракови во овој регион е поврзано со голем број на фактори, вклучувајќи социјални, правни и политички контекст (УНИЦЕФ, 2012 година, УНФПА, 2014а; УНФПА, 2014б; УНФПА, 2014в), како и културните норми на ниво на заедницата и нивото на семејство каде се носат одлуки за детскиот брак (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година; УНФПА, 2013).

ПРИЧИНИ ЗА ДЕТСКИТЕ БРАКОВИ ВО РЕГИОНОТ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

Социјалниот еколошки модел (СЕМ) служи како рамка базирана на теорија за да се разбере како различни сеопфатни и сложени влијанија го определуваат однесувањето врз основа на пет вгнездени хиерархиски нивоа. Овие нивоа се: а) *индивидуални* (главно индивидуални карактери-

dren's Rights, 2015). In Kosovo, child marriage exists among the Gorani ethnic group, even though there are no exact data available (UNFPA, 2014a).

The existence of the phenomenon of child marriage in this region is linked with a range of factors including social, legal and political context (UNICEF, 2012; UNFPA, 2014a; UNFPA, 2014b; UNFPA, 2014c), as well as cultural community-level norms and the family level where decisions about child marriage are taken (Observatory for Children's Rights, 2015; UNFPA, 2013).

DRIVERS OF CHILD MARRIAGE IN THE WESTERN BALKAN REGION

Social Ecological Model (SEM) serves as a theory-based framework to understand how various multifaceted and multilayered effects determine behaviors based on five nested hierarchical levels. These levels are: a) *individual* (mainly individual characteristics that influence behavior, including age, gender, religion, education, values, and others); b) *interpersonal* (including both, formal and informal social net-

стики кои влијаат врз однесувањето, вклучувајќи ја возраста, полот, религијата, образованието, вредностите, и други); б) *интерперсонални* (вклучувајќи ги и формалните и неформалните социјални мрежи, како и системи на социјална помош кои можат да влијаат врз индивидуалните однесувања, преку семејните врски, обичаи, традиции и верски мрежи); в) *заедница* (вклучувајќи односи меѓу организациите, институциите, неформалните мрежи и лидерите на заедницата); г) *организацииски* (вклучувајќи ги и организациите или социјални институции кои влијаат како, или колку добро услугите се доставува до поединецот или до групата; д) *политичка средина* (вклучувајќи закони и политики на локално и национално ниво) (CDC, 2015 година).

Слика 1: Социјален еколошки модел

Извор: CDC (2015 година)

works, as well as social support systems that can influence individual behaviors, through family ties, customs, traditions and religious networks); c) *community* (including relationships among organizations, institutions, informal networks and community leaders); d) *organizational* (including organizations or social institutions that affect how or how well services are provided to an individual or group; e) *policy environment* (including laws and policies at the local and national level) (CDC, 2015).

Figure 1: Social Ecological Model

Source: CDC (2015)

Social factors including poverty and economic insecurity influence decision-making of the families about child marriage (CARE, 2015; Davis, Postles

Социјалните фактори, вклучувајќи ја сиромаштијата и економската несигурност, влијаат врз донесувањето одлуки на семејствата за детски брак (CARE, 2015 година; Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година). Истражувањата покажуваат дека сиромашните семејства го вреднуваат бракот на своите ќерки како механизам за справување во периодот на нивниот хроничниот недостаток на приход и економски тешкотии (МКПР, 2006; Оувеида 2015 година, УНФПА, 2012). Тоа се смета за најдобар начин кој гарантира економски живот на девојките без самостоен пристап до продуктивни ресурси (ОН, 2014 година), ја обезбедува нивната иднина (УНИЦЕФ, 2014 година) и го олеснува економскиот товар на нивните семејства (Мајерс & Харви, 2011 година). Покрај тоа, старателите кои се борат со сиромаштијата во сиромашните области може да го сметаат бракот на своите девојки-сирачиња како подобра можност за нив (ICM&EC, 2013 година). Податоците од Србија покажуваат дека во 2010 година детските бракови во сиромашните ромски населби биле позастапени од оние на женските деца кои живе-

& Rosa, 2013). Research shows that poor families value the marriage of their girls as a coping mechanism in the period of their chronic lack of income and economic hardship (IPPF, 2006; Ouwaida, 2015; UNFPA, 2012). It is perceived as the best way, which ensures the economic subsistence of girls with no autonomous access to productive resources (UN, 2014), safeguards their future (UNICEF, 2014) and lightens the economic burden of their families (Myers & Harvey, 2011). Moreover, struggling caregivers in poverty-striking areas may view the marriage of their orphaned girls as a better opportunity for them (ICM&EC, 2013). Data from Serbia indicate that in 2010 child marriage in poor Roma neighborhood was higher than that of females living in the poorest quartile of the households in the general population (Hotchkiss et al., 2016). Child marriage among poor Roma and Egyptian girls in Montenegro is seen as a money-making activity for their families where the price ranges from three or four up to 15,000 Euro (Prekic, 2014).

Gender inequality and gender stereotypes discriminate girls from birth, giving them a lower status in the fam-

ат во најсиромашните делови од домаќинствата во општата популација (Хочкис ет ал., 2016). Детскиот брак меѓу сиромашните ромски и египетски девојчиња во Црна Гора се смета за активност за стекнување пари за нивните семејства, каде што цената се движи од три или четири до 15.000 евра (Пекиќ, 2014 година).

Родовата нееднаквост и родовите стереотипи ги дискриминираат девојчињата од раѓањето, давајќи им понизок статус во семејството, заедницата и општеството како целина (Алфаршиаши 2015 година; Мајерс & Харви, 2011 година). Девојките се смета дека треба да ги преземат домашните улоги (Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година), имаат ниски вештини и способности (Мајерс & Харви, 2011 година). Бидејќи нивниот живот е со семејството на сопругот, долгорочната инвестиција во нив може да се исклучи (УНФПА, 2013 година). Неколку можности се предвидени за нивното образование и економски развој (ICM&EC, 2013 година). Третирани како предмети, тие имаат мала самостојност да решаваат за тоа со кого и кога ќе се омажат (WLUML, 2013 година), односно немаат друг из-

ily, community and society, as a whole (Alfarshishi, 2015; Myers & Harvey, 2011). Girls are perceived to undertake domestic roles (Davis, Postles & Rosa, 2013), have low skills and capabilities (Myers & Harvey, 2011). Since their life is with the family of their husband, long-term investment on them may be disconnected (UNFPA, 2013). Few opportunities are provided for their education and economic development (ICM&EC, 2013). Being perceived as commodities and having little autonomy to decide about who and when to marry (WLUML, 2013), girls have no choice, but to comply with their parents' decisions about their marriage (Varia, 2016). Table 1 shows the rank and the score of the Western Balkan countries for the 2016 Gender Gap Index calculated for 144 countries worldwide (World Economic Forum, 2016). Some of them show higher gender gap compared to others. Gender Gap Index assesses how well countries divide their resources and opportunities among male and female populations, despite their overall levels of resources and opportunities (World Economic Forum, 2009).

бор, освен да се согласуваат со одлуките на нивните родители за нивниот брак (Вариа, 2016 година). Табела 1 ги покажува рангот и резултатот на земјите од Западен Балкан за индексот на родовите разлики за 2016 година, пресметан за 144 земји во светот (Светски економски форум, 2016 година). Некои од нив покажуваат поголеми родови разлики во споредба со другите. Индексот на родовите разлики оценува колку добро земјите ги делат нивните ресурси и можности меѓу машкото и женското население, покрај нивните целокупни нивоа на ресурси и можности (Светски економски форум, 2009 година).

Табела 1: Индекс на родови разлики во регионот на Западен Балкан за 2016 година

Земја	Резултат	Ранг
Албанија	0,704	62
Босна и Херцеговина	0,685	83
Косово	Не е применливо	Не е применливо
Македонија	0,696	73
Црна Гора	0,681	89
Србија	0,72	48

Извор: Светски економски форум. (2016 година). Глобален индекс за родови разлики за 2016 година

Table 1: 2016 Gender Gap Index in the Western Balkan region

Country	Score	Ranking
Albania	0.704	62
Bosnia & Herzegovina	0.685	83
Kosovo	NA	NA
Macedonia	0.696	73
Montenegro	0.681	89
Serbia	0.72	48

Source: World Economic Forum. (2016). The Global Gender Gap Index 2016

Cultural, traditional and religious factors play a key role in keeping alive this practice among various ethnic and religious groups who view child marriage as both, an achievement for the girl and a reflection of the social status of her family (UNICEF, 2014). Despite various changes faced by the Western Balkan countries during the last two decades, the family still remains an underlying factor that shapes child marriage decisions among some sub-populations. The social construction of marriage depends on society's understanding of the family and includes both, the desirable age and the way how a spouse is selected (WLUML, 2013). Consequently, child marriage in some remote

Културните, традиционалните и верските фактори играат клучна улога во одржувањето на оваа практика меѓу различните етнички и религиозни групи кои го сметаат детскиот брак како достигнување за девојчето и одраз на социјалниот статус на семејството (УНИЦЕФ, 2014 година). И покрај различните промени со кои се соочуваат земјите од Западен Балкан во текот на последниве две децении, семејството сè уште останува да биде основниот фактор кој ги обликува одлуките за детски бракови меѓу некои потпопулации. Општествената конструкција на бракот зависи од разбирање на општеството на семејството и ги вклучува пожелната возраст и начинот на кој брачниот другар е избран (WLUML, 2013 година). Според тоа, малолетничкиот брак во некои оддалечени и сиромашните рурални заедници во Албанија е поврзан со патријархалниот менталитет, кој е поврзан со висок степен на сиромаштија, социјална изолација, социјалната исклученост и влијанието на старите практики. Договорени бракови на девојки под 18 години, кои се откажале од училиштето поради стравот на нивните родители да ги пуштат сами да одат на долги растојанија за да стигнат до училиште се диктирани главно од страна на нивните татковци или нивните машки роднини. Немајќи друг

and poor rural communities in Albania is linked with patriarchal mentality that meets with high level of poverty, social isolation, social exclusion and influence of old practices. Arranged marriages of girls under 18 years of age, who abandon the school due to the fear of their parents to let them go out alone and walk long distances to reach the school are mainly dictated by their fathers or their male relatives. Having no other choice, girls (especially those who did not have any opportunity to travel outside their village) accept it as the sole solution while they view themselves as property of the men and financially dependent on them (Observatory for Children's Rights, 2015).

Moreover, each community has its own norms, practices and beliefs that determine how much autonomy and mobility is granted to a girl and how easily she can enjoy and exercise her rights (UNFPA, 2013). Thus, child marriage is an old practice among the Roma community in the Western Balkan region which has taken place for generations. Roma parents believe that their daughters' eligibility for marriage declines as they age. Therefore, an unmarried

избор, девојките (особено оние кои немале можност да патуваат надвор од селото) го прифаќаат тоа како единствено решение, додека се гледаат себеси како сопственост на мажите и се финансиски зависни од нив (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година).

Покрај тоа, секоја заедница има свои норми, практики и верувања кои утврдуваат колку автономија и мобилност ѝ се доделува на една девојка и тоа колку лесно таа може да ги ужива и да ги остваруваат нејзините права (УНФПА, 2013 година). Така, детскиот брак е стара практика кај ромската заедница во регионот на Западен Балкан, која се одржува со генерации. Ромските родители веруваат дека соодветноста на нивните ќерки за брак се намалува со нивното стареење. Затоа, немажена девојка Ромка на возраст од 18-19 години се смета од нив како некој со кого нешто не е во ред (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година). Поради тоа, непридржувањето до оваа традиција може да значи исклучување од заедницата. Од оваа гледна точка, практиката на детски брак се гледа како на нешто што се бара од страна на културата на заедницата (Алсаиди, 2015 година).

Од друга страна, детскиот брак, исто така, се смета за начин на заштита на девојчињата од предбрачни полови односи или полово насилство, зачуву-

Roma girl aged 18-19 years is perceived by them as somebody where something is going wrong (Observatory for Children's Rights, 2015). Thus, staying away from this tradition could mean exclusion from the community. From this standpoint, child marriage practice is viewed as something required by community culture (Alsaïdi, 2015).

On the other hand, child marriage is also seen as a form of protection of girls from pre-marital sex relations or sexual violence preserving both, the honor of the girls and the honor of their families (CARE, 2015; UNICEF, 2014; UN, 2014; UNFPA, 2014b). In some remote and rural areas of Albania and Kosovo, dominated by traditional influences, the exposure of the private part of the woman's body is prohibited, because her honor is linked to the honor of the family and of her kinship. Therefore, girls and women should preserve them from being touched by those men who are not permitted to do so in their culture, in order to avoid shaming themselves, their families and kinships (Observatory for Children's Rights, 2015). In the case of Roma community, child marriage is also linked to girl's preservation of vir-

вајќи ги честа на девојчињата и честа на нивните семејства (CARE, 2015 година, УНИЦЕФ, 2014 година; ОН 2014 година, УНФПА, 2014б). Во некои далечни и рурални области во Албанија и Косово, во кои доминираат традиционалните влијанија, изложеноста на приватниот дел од телото на жената е забрането, бидејќи нејзината чест е поврзана со честа на семејството и со нејзиниот род. Затоа, девојките и жените треба да не бидат допирани од оние мажи на кои не им е дозволено да го сторат тоа во нивната култура, со цел да се избегне засрамување на нив самите, на нивните семејства и род (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година). Кога се работи за ромската заедница, детскиот брак, исто така, е поврзан со зачувување на невиноста на девојката и е пренесен на нејзината лојалност кон нејзиниот сопруг (УНФПА, 2014б).

Но, жените, исто така, се сметаат за родилки и тоа има влијание врз детскиот брак, одолговлекувајќи го во некои групи. Муслиманската заедница од регионот на Западен Балкан нема единствен став за возраста соодветна за стапување во брак. Некои наведуваат дека Куранот, Светата книга за муслиманите, ги создала жените за мажите. Но, тие погрешно веруваат дека таа, исто така, ја одредува возраста соод-

гинити and is translated into her loyalty to her husband (UNFPA, 2014b).

Nevertheless, women are also perceived as child bearers and this has impacted child marriage perpetuating it among some groups. The Muslim community of the Western Balkan region does not have a unified position about the marriageable age. Some state that the Qur'an, the Holy Book for Muslim people, created women for men. Then again, they mistakenly believe that it also specifies the marriageable age (Al-saidi, 2015). In Kosovo, for instance, in some rural areas, girls are considered to be at marriageable age when they reach their puberty, at age of 13 to 15 (UNFPA, 2014a). In fact, there is a debate among religious scholars about what the marriageable age means and some of them agree that it refers to the puberty age, which is reached when the girl is 15 years old. However, some others state that puberty age cannot be fixed, since it depends on the child's development. Therefore, extreme cases have been practiced under the umbrella of the religion (Alsaidi, 2015).

Conflict/security factors: Situations of political instability, conflict, occu-

ветна за стапување во брак (Алсаиди, 2015 година). Во Косово, на пример, во некои рурални средини, девојчињата се смета дека се на соодветна возраст за стапување во брак, кога тие ќе дојдат до пубертет, на возраст од 13 до 15 години (УНФПА, 2014а). Всушност, постои дебата меѓу верските научници за тоа што значи возраст соодветна за склучување брак, а некои од нив се согласуваат дека тоа се однесува на возраста на пубертетот, која е достигната кога девојката има 15 години. Но, некои други наведуваат дека возраста на пубертетот не може да биде определена, бидејќи таа зависи од развојот на детето. Поради тоа, екстремни случаи се практикуваат под чадорот на религијата (Алсаиди, 2015 година).

Фактори за конфликти/безбедност: Ситуациите на политичка нестабилност, конфликти, окупација, ограничувања на мобилноста и граѓански немири создаваат плодна средина за детски брак (Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година; ICM&EC, 2013 година), бидејќи механизмите за опстанок на семејството почнуваат да слабеат, бидејќи тие живеат во егзил и се соочуваат со различни предизвици (УНИЦЕФ, 2014 година). Истражувањата покажаа дека детските бракови се зголемиле во текот на периодот на војната во Косово во 1999 година, затоа што родителите

pation, mobility restrictions and civil unrest create a fertile environment for child marriage (Davis, Postles & Rosa, 2013; ICM&EC, 2013) because families' coping mechanisms start weakening, as they live in exile and face various challenges (UNICEF, 2014). Research showed that child marriage increased during the period of war in Kosovo in 1999, since parents believed that marriage would protect their daughters (UNFPA, 2014a). In the case of Bosnia & Herzegovina, where the country went through a painful process of armed conflict, material destruction and disintegration of the social fabric, both, the state and the civil society have little awareness about the phenomenon of child marriage and do not have any comprehensive approach to address it (UNFPA, 2014c).

Moreover, hard transition to open market economy after the collapse of the long totalitarian system in 1991 in Albania exposed this formerly totally isolated country to new phenomena such as: child trafficking, kidnapping and child prostitution. The Albanian government slowly recognized and responded to them increasing parents' worries

верувале дека бракот ќе ги заштити нивните ќерки (УНФПА, 2014а). Во случајот на Босна и Херцеговина, каде што земјата помина низ болен процес на вооружен конфликт, материјална штета и дезинтеграција на општествено ткиво, државата и граѓанското општество имаат малку свест за феноменот на детски брак и немаат сеопфатен пристап за решавање на тоа (УНФПА, 2014в).

Покрај тоа, тешката транзиција до отворена пазарна економија, по колапсот на долгиот тоталитарен систем во 1991 година во Албанија ја изложи оваа претходно целосно изолирана земја на нови феномени, како што се трговијата со деца, киднапирањето и детската проституција. Албанската влада бавно ги препозна и одговори на нив, зголемувајќи ја загриженоста на родителите за своите деца, воопшто, а особено за девојчињата, (Мече, 2016а). Од друга страна, пак, оживувањето на обичајното право (Канунот на Лека Дукаѓини) проследено со заживување на ново инкарнираната крвна одмазда од пост-социјалистичката ера ги отстрани принципите на стариот Канун, правејќи ги жените и девојките дозволена цел. Тие станаа инструмент на одмазда, предмет на силување и принудна проституција (Мече, 2016). Недостатокот на владеењето на правото, слабите

about their children, in general, and of their girls, in particular (Meçe, 2016a). On the other hand, the resurgence of the customary law (the Kanun of Lekë Dukagjini) followed by the revival of new incarnated blood feud of post-socialist era deviated the principles of the old Kanun making women and girls permissible target. They became the instrument of revenge, subject to rape and forced prostitution (Meçe, 2016b). Lack of rule of law, weak state structures and fragile child protection mechanisms obliged parents to find other solutions to save the life of their daughters. They married them at a very young age, within the country, or abroad to seek a better life (Observatory for Children's Rights, 2015).

In general, humanitarian crises increase girls' vulnerability because of the disruption of family and social structures. Therefore, their marriage is seen as the last resort for their families, either to save them from famine or to protect the honor of the girls (UNFPA, 2012). During the Kosovo crisis, a high number of Roma refugees from Kosovo entered Macedonia without personal identification documents. They stayed in the

државни структури и крвките механизми за заштита на децата ги обврзаа родителите да најдат други решенија за да се спаси животот на нивните ќерки. Тие ги мажеа на многу рана возраст, во земјата, или во странство за да бараат подобар живот (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година).

Генерално, хуманитарните кризи ја зголемат ранливоста на девојките поради нарушувањето на семејните и социјалните структури. Затоа, нивниот брак се смета за последна шанса за нивните семејства да ги спасат од глад, или да ја заштитат честа на девојчињата (УНФПА, 2012 година). Во текот на косовската криза, голем број на Роми бегалци од Косово влегоа во Република Македонија без документи за лична идентификација. Тие останаа во земјата и двојките живеаа во невенчан брак (УНФПА, 2014б).

Правни фактори: Сите земји во регионот на Западен Балкан ја имаат ратификувано Конвенцијата за детските права и не изразија каква било воздржаност во врска со член 1, кој дава дефиниција на детето. Меѓутоа, во пракса, нивните домашни закони понекогаш се спорни и не секогаш се донесуваат во согласност со нивните обврски од ратификацијата на оваа меѓународно право (CARE, 2015 година).

Иако член 7 од Семејниот законик

country and couples were living in common-law marriages (UNFPA, 2014b).

Legal factors: All countries in the Western Balkan region have ratified the UNCRC and did not express any reservation about Article 1 that provides the definition of the child. However, in the practice, their domestic laws are sometimes controversial and not always adopted in line with their obligations from the ratification of this international law (CARE, 2015).

Even though Article 7 of the Family Code in Albania specifies the marriage between a man and a woman who have reached the age of 18 (Official Gazette, 2012), the articles of the Penal Code do not criminalize the child marriage practice. Article 100 punishes sexual intercourse with a minor younger than 14 years old from five to 15 years of imprisonment, while Article 130 punishes forced or continued cohabitation of an adult with a minor with a fine or up to three months of imprisonment (Center of Official Publications, 2011). This clearly shows that the Albanian legislation does not specifically state the punishment of the child marriage practice (Observatory for Children's Rights,

во Албанија го одредува бракот меѓу маж и жена кои наполниле 18 години (Службен весник, 2012 година), членовите на Кривичниот законик не ја осудуваат како кривично дело праксата на детските бракови. Член 100 го казнува сексуалниот однос со малолетно лице помладо од 14 години од пет до 15 години затвор, додека членот 130 казнува принуден или продолжен заеднички живот на возрасен со малолетно лице со парична казна или до три месеци затвор (Центар за официјални публикации, 2011 година). Ова јасно покажува дека албанското законодавство не наведува казна за практиката на детски бракови (Опсерваторија за правата на детето, 2015 година). Неподготвеноста на албанската држава силно да интервенира и да ја санкционира оваа практика, исто така, беше во фокусот на препораките на Комитетот за правата на детето. Тој го смета ова за штетна практика и ја изрази својата загриженост за неговото опстојување кога минималната законска возраст за брак во Албанија е поставена на 18 години (УНХЦР, 2012 година).

Во согласност со член 1 од Конвенцијата за детските права, Законот за семејство на Косово го дефинира детето како личност под 18-годишна возраст (УНМИК, 2004 година). Но, кога станува збор за бракот, не е јасно кога

2015). The unwillingness of the Albanian state to strongly intervene and sanction this practice was also in the focus of the recommendations provided by the Committee on the Rights of the Child. It considered it as a harmful practice and expressed its concern about its persistence when the minimum legal age of marriage in Albania is set at 18 years of age (UNCRC, 2012).

Following the Article 1 of the UNCRC, the Family Law of Kosovo defines a child as a person under the age of 18 (UNMIK, 2004). Nonetheless, when it comes to marriage, it is unclear, when a child becomes an adult, or remains under the guardianship of the parents, until it reaches the age of 18. The marriage of a minor over the age of 16 may be allowed by the court, which has to decide whether the person has reached necessary maturity to exercise marital rights and fulfill marital obligations. For this purpose, the court requires information from the 'Custodian Body', the minor, the parents and the future spouse. In fact, the members of the 'Custodian Body' are not specified in the Family Law (UNFPA, 2014a). Moreover, existing legal provisions to protect chil-

детето станува возрасен, или останува под старателство на родителите додека не достигне возраст од 18 години. Бракот на малолетно лице на возраст над 16 може да се дозволи од страна на судот кој треба да одлучи дали лицето ја има достигнато зрелоста која е потребна за извршување на брачните права и исполнување на брачните обврски. За оваа цел, судот бара информации од „старателското тело“, малолетникот, родителите и идниот брачен другар. Всушност, членовите на „старателското тело“ не се наведени во Законот за семејство (УНФПА, 2014а). Покрај тоа, постојните законски одредби за заштита на децата и за спречување на детските бракови не се спроведуваат доволно во Косово. Во некои случаи, пасивноста на локалните власти е наметната од реакцијата на лидерите во заедницата кои преговарале со родителите и полициските службеници, кога последниве испитувале сомнителни случаи на детски брак. Затоа, замижувајќи пред нив, тие претпочитаат да не бидат вклучени, оставајќи овој проблем да се реши меѓу семејството и сопругниците (УНФПА, 2014а).

Во Македонија, детскиот брак има долга историја и е правновозможен само во согласност со одредени барања. Според семејното право, лице помладо од 18 години не може да стапи во брак.

dren and stop child marriage are not sufficiently implemented in Kosovo. In some cases, the passive attitude of the local officials has been imposed by the reaction of the community leaders who have negotiated with the parents and the police officers, when the last ones investigated suspected cases of child marriage. Therefore, turning a blind eye on them, they have preferred not to be involved, leaving this problem to be solved between the family and spouses (UNFPA, 2014a).

In Macedonia, child marriage has a long history and is legally possible only under certain requirements. Pursuant to the Family Law, a person younger than 18 years of age cannot contract a marriage. However, in certain circumstances, the marriage of a minor who has reached 16 years of age can be contracted after following a court procedure, which decides about the necessary physical and mental capacity of the minor to fulfill the rights and obligations of the matrimonial life (UNFPA, 2014b). Even though the Criminal Code punishes an adult living in common-law marriage with a minor aged 14-16 years, common-law marriages occur through-

Но, во одредени случаи, бракот на малолетно лице кое наполнило 16 години од животот може да се склучи по спроведување на судска постапка, во која се одлучува за потребниот физички и ментален капацитет на малолетникот за остварување на правата и обврските на брачниот живот (УНФПА, 2014б). Иако Кривичниот законик ги казнува возрасните лица кои живеат во невенчан брак со малолетно лице на возраст од 14-16 години, невенчаните бракови се случуваат во целата земја, додека децата сопругници се оставени без институционална поддршка и заштита (УНФПА, 2014б).

Во Босна и Херцеговина, на практиката на детски бракови се посветува малку внимание, што се должи на голем број на проблеми со кои се соочува оваа земја во текот на последните две децении. Иако законите за семејството овозможуваат де факто намалување на возраста за склучување брак од 18 на 16 години, кривичните законици им овозможуваат на возрасните да избегнат гонење за кривично дело, кога тие живеат во невенчан брак со малолетно лице помладо од 16 години, преку обезбедување на брачен договор со тоа лице. Ова значително го намалува превентивното дејство на кривичниот законик (УНФПА, 2014в).

out the country, while child spouses are left without institutional support and protection (UNFPA, 2014b).

In Bosnia & Herzegovina, the practice of child marriage has received little attention, due to a myriad of problems faced by this country, during the last two decades. While the family laws allow for the de facto lowering of the age of marriage from 18 to 16 years, the criminal codes allow adults to avoid prosecution for the criminal offence, when they live in a common-law marriage with a minor younger than 16 years of age by providing a marriage contract with the last one. This significantly reduces the deterrent effect of the criminal code (UNFPA, 2014c).

CHILD MARRIAGE AND THE BEST INTEREST OF THE CHILD

A growing body of research shows that child marriage traditional practice impacts the psychological, physical, emotional, social and economic life of girls having dire life-long consequences on them (Alsaïdi, 2015; Davis, Postles & Rosa, 2013; Myers & Harvey, 2011;

ДЕТСКИ БРАКОВИ И НАЈДОБРИОТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Зголеменото истражување покажува дека традиционалната практика на детски бракови има влијание врз психолошкиот, физичкиот, емоционалниот, социјалниот и економскиот живот на девојките, имајќи кобни доживотни последици врз нив (Алсаиди 2015; Дејвис, Постлес & Роса, 2013; Мајерс & Харви, 2011 година; ОН, 2014 година; Вариа, 2016 година). Традиционално, општеството очекува од децата да бидат видени, но не и да бидат ислушани. Затоа, тие се ставени во неповолна положба во која се зголеми нивната ранливост на различни форми на злоупотреба (Даусаб, 2009 година). Но, децата се носители на права и Конвенцијата за детските права, ратификувана од сите земји во регионот на Западен Балкан, признава дека нивниот најдобар интерес треба да биде приоритет во секоја одлука што влијае на нивниот живот. (Сагаде, 2015 година).

Овој дел истражува како најдобриот интерес на детето е повреден од детските бракови, фокусирајќи се на клучните принципи на Конвенцијата за детските права, главно, на правото на недискриминација (член 2), правото на живот и развој (член 6), правото на сло-

UN, 2014; Varia, 2016). Traditionally, society expected from children to be seen, but not to be heard. Therefore, they were placed in a disadvantageous position, which increased their vulnerability to various forms of abuse (Dausab, 2009). However, children are rights holders and the UNCRC, ratified by all countries in the Western Balkan region, recognizes that their best interest should be prioritized in any decision that affects their life. (Sagade, 2015).

This part examines how the best interest of the child is violated from child marriage focusing on the key principles of the UNCRC, mainly on the right to non-discrimination (Article 2), the right to life and development (Article 6), the right to freely express their opinion (Article 12), the right to be protected by various forms of abuse (Article 19), the right to health (Article 24) and the right to education (Articles 28 and 29).

THE BEST INTEREST OF THE CHILD

Article 3 of the UNCRC emphasizes the primary consideration of the best

бодно изразување на своето мислење (член 12), правото да бидат заштитени од различни форми на злоупотреба (член 19), правото на здравје (член 24) и правото на образование (членови 28 и 29).

НАЈДОБАР ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Член 3 од Конвенцијата за детските права ја нагласува примарната грижа за најдобриот интерес на детето во сите активности што се однесуваат на нив (ОН, 1990 година). Со ратификацијата на оваа меѓународно право, земјите потписнички ги прифаќаат нивните законски обврски во однос на оваа Конвенција и се должни соодветно да го интегрираат и доследно да го применуваат најдобриот интерес на детето во сите прашања и закони кои влијаат на благосостојбата на детето (Даусаб, 2009 година; ОН, 2013 година).

Концептот на најдобриот интерес на детето има за цел да обезбеди сеопфатен развој на децата преку целосно и ефективно уживање на правата загарантирани со Конвенцијата (ОН, 2013 година). Иако деца немаат деловна способност и автономија во донесувањето на одлуки, поради нивниот низок социо-економски статус (УНФПА, 2013 година), Комитетот за правата на детето, им препорача на државите да

interest of the child in all actions concerning them (UN, 1990). By ratifying this international law, signatory states accept their legal duties to the aforementioned Convention and are obliged to appropriately integrate and consistently apply the best interest of the child in all matters and legislation that affect child's wellbeing (Dausab, 2009; UN, 2013).

The concept of the best interest of the child aims at ensuring holistic development of the child through full and effective enjoyment of the rights, enshrined in the CRC (UN, 2013). Even though children lack legal capacity and autonomy in decision-making, due to their low socio-economic status (UNFPA, 2013), the Committee of the Rights of the Child has recommended State Parties to take active measures to protect children's rights, promote their survival, growth and wellbeing, by applying the principle of the best interest of the child and taking measures to support parents to realize children's rights (Hodgkin & Newell, 2007). Thus, the judgment of the adults on the best interest of the child should not disregard the obligation to respect all child's rights under

преземаат активни мерки за заштита на правата на децата, да го промовираат нивниот опстанок, раст и благосостојба со примена на принципот на најдобриот интерес на детето и преземање на мерки за поддршка на родителите за остварување на правата на децата (Ходкин и Невил, 2007 година). Според тоа, проценката на возрасните за најдобриот интерес на детето не треба да ја занемари обврската за почитување на сите права на детето, согласно со наведената конвенција (ОН, 2013 година).

Најдобриот интерес на детето е трикратен концепт која лежи во основата на материјалното право, фундаментален толкувачки правен принцип, и правило за постапување. Како *материјално право*, тоа значи дека оценката на најдобриот интерес на детето треба да биде приоритет, кога се земени предвид различни интереси, со цел да се постигне таа одлука со која се гарантира спроведување на правото на засегнатото дете. Како *фундаментален толкувачки правен принцип*, тоа значи дека толкувањето кое подобро му служи на најдобриот интерес на детето треба да биде избрано меѓу сите толкувања на законските одредби. Како *правило за постапување*, се нагласува дека евалуација на можното влијание на одлуката за засегнатото дете мора да биде вклучена во процесот на донесување

the aforementioned Convention (UN, 2013).

The best interest of the child is a threefold concept that underlies a substantive right, a fundamental interpretative legal principle, and a rule of procedure. As a *substantive right*, it implies that the assessment of the best interest of the child should be prioritized, when different interests are being under consideration, in order to reach that decision which guarantees implementation of the right of the concerned child. As a *fundamental interpretative legal principle*, it implies that the interpretation which better serves the best interest of the child should be chosen among all interpretations of a legal provision. As a *rule of procedure*, it highlights that evaluation of the possible impact of the decision on the child concerned must be included in decision-making process to ensure that procedural guarantees are taken into account for justification of the decision (UN, 2013).

The concept of the best interest of the child is complex, flexible and adaptable. Therefore, a case-by-case assessment and evaluation is needed to understand

одлука, за да се обезбеди дека процедуралните гаранции се земени предвид за оправданоста на одлуката (ОН, 2013 година).

Концептот на најдобриот интерес на детето е комплексен, флексибилен и прилагодлив. Затоа е потребна оценка и евалуација за секој посебен случај, за да се разбере специфичната ситуација на детето, личниот контекст и потреби (ОН, 2013 година).

ДЕТСКИОТ БРАК КАКО ФОРМА НА ПРЕКРШУВАЊЕ НА НАЈДОБРИОТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Детскиот брак го прекршува принципот на најдобар интерес на детето во различни аспекти. Членот 2 од Конвенцијата за детските права го наведува правото на недискриминација. Тоа подразбира забрана на сите форми на дискриминација во уживањето на правата, барајќи државите да преземат проактивни мерки за обезбедување еднакви можности за сите деца да уживаат во нив, согласно со наведената Конвенција (ОН, 2013 година). Меѓутоа, праксата на детски брак е и причина и последица на дискриминација врз основа на полот. Тој ја зголемува немоќта на детето невеста и ја става во инфериорна позиција на немоќ, со што се забранува нејзиното еднакво учество во

the specific situation of the child, personal context, and needs (UN, 2013).

CHILD MARRIAGE AS A FORM OF VIOLATION OF THE BEST INTEREST OF THE CHILD

Child marriage violates the principle of the best interest of the child in various aspects. Article 2 of the UNCRC states the right to non-discrimination. It implies prohibition of all forms of discrimination in the enjoyment of rights requiring State Parties to take proactive measures to ensure equal opportunities for all children to enjoy them under the above-mentioned Convention (UN, 2013). However, child marriage practice is both, a cause and a consequence of gender-based discrimination. It heightens the powerlessness of the child bride and places her in an inferior position of disempowerment, which prohibits her equal participation in marriage (UNICEF, 2008). Significant age and power differentials undermine child bride autonomy and agency (UN, 2014) exposing her to low access of vital resources and marginalized position in

бракот (УНИЦЕФ, 2008 година). Значајните возрасни разлики и разликите во моќта ја поткопуваат самостојноста на детето невестата (ОН, 2014 година), изложувајќи ја на ограничен пристап до виталните ресурси и маргинализирана позиција во донесувањето одлуки во семејството (МФПР, 2006 година). Движењето од дете до мажена мајка со малку време помеѓу овие фази, го зајакнува циклусот на родовата нееднаквост, зависност и немоќ, бидејќи еден ден тие се под власта на родителот, а следниот ден тие се под власта на сопругот (УНФПА, 2013 година).

Најдобриот интерес на детето е тесно поврзан со правото на детето на живот, опстанок и развој. Членот 6 од Конвенцијата за детските права бара државите да го признаат наследеното право на живот за секое дете, со почитување на човековото достоинство и обезбедување, во најголема можна мера, на опстанокот и развојот (ОН, 2013 година). Сепак, детскиот брак им го краде детството на девојчињата и им ја скратува можноста целосно да го развијат свој потенцијал, ограничувајќи го нивниот избор (УНФПА, 2012 година). Постои ограничено истражување за психолошкото влијание на детскиот брак врз девојчињата (WLUML, 2013 година), бидејќи тоа е тешко да се измери (Мајерс & Харви, 2011 година).

family decision-making (IPPF, 2006). Moving from being a child to being a married mother with little time in between, reinforces a cycle of gender inequality, dependence and powerlessness, because one day they are under the authority of the parent, while the next day they are under the authority of the husband (UNFPA, 2013).

The best interest of the child is closely linked to the right of the child to life, survival and development. Article 6 of the UNCRC requires State Parties to recognize the inherited right to life for every child, respecting their human dignity and ensuring to the maximum extent possible the survival and development (UN, 2013). Nonetheless, child marriage robs girls of their childhood and denies their opportunity to fully develop their potential limiting their choices (UNFPA, 2012). There is limited research about the psychological impact of child marriage on girls (WLUML, 2013), because it is hard to quantify it (Myers & Harvey, 2011). However, this practice denies them an appropriate childhood. It burdens them with roles and responsibilities for which

Сепак, оваа практика им го скратува соодветното детство. Тоа ги оптоварува со улогите и одговорностите за кои тие не се психички и емоционално подготвени (Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година). Преминот од детство во детски брак и мајчинство може да биде поврзан со стрес и депресија, бидејќи девојчињата не се психички подготвени за полов однос без согласност или присилен полов однос (УНФПА, 2013 година). Повеќето пати, детскиот брак е поврзан со негирање на слободата и личниот развој, несоодветна социјализација и изолација дома (Алсаиси 2015 година; WLUML, 2013 година).

Најдобриот интерес на детето се огледа во гласот на детето (член 12) (ОН, 1990 година). Ова значи дека правото на детето да го изрази своето гледиште слободно мора да се почитува, давајќи соодветна тежина во сите прашања кои влијаат на детето (ОН, 2013 година). Правото на брак и основање семејство е за возрасни, не за деца (Кук, 1994 година). Фактот дека детето е многу младо, не го лишува од правото да ги искажува своите ставови во одредувањето на неговиот најдобар интерес (ОН, 2013 година). Детскиот брак е принуден брак, кога одлуките се носат од возрасните мажи, додека гласот на детето обично се игнорира.

they are not prepared psychologically and emotionally (Davis, Postles & Rosa, 2013). Transition from childhood to child marriage and motherhood may be associated with stress and depression, because girls are not psychologically prepared for non-consensual or coerced sex (UNFPA, 2013). Most of the times, child marriage is linked with denial of freedom and personal development, inadequate socialization and isolation at home (Alsaiddi, 2015; WLUML, 2013).

The best interest of the child counts on the child's voice (Article 12) (UN, 1990). This means that child's right to express his or her view freely must be respected, giving due weight in all matters that affect the child (UN, 2013). The right to marry and found a family is for adults, not for children (Cook, 1994). The fact that the child is very young, does not deprive him or her of the right to express his or her views in determining his or her best interest (UN, 2013). Child marriage is a forced marriage, where decisions are taken by male adults, while the voice of the child is usually ignored.

Најдобриот интерес на детето налага децата да бидат заштитени од каква било форма на злоупотреба, насилство, занемарување или повреда, вклучително и сексуална злоупотреба (член 19). Државите се должни да преземат соодветни и ефективни мерки за поддршка на детето (ОН, 1990 година). Но, семејното насилство создава средина каде децата невести стануваат ранливи (МФПР, 2006 година). Ризикот од семејно насилство се зголемува во случај на големи возрасни разлики помеѓу сопругниците (Вариа, 2016 година). Иако е секојдневна реалност за многу мажени девојки, силувањето се претпоставува дека е невозможно (WLUML, 2013 година), додека согласноста за полов однос е ирелевантна за нив (Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година; WLUML, 2013 година).

Детскиот брак предизвикува низа здравствени проблеми за девојчињата кои обично немаат информации во врска со сексуалните права и првата за репродуктивното здравје (МФПР, 2006; Мајерс & Харви 2011 година, УНИЦЕФ, 2008 година). Под висок притисок за промовирање на нивната плодност, веднаш по стапувањето во брак, тие не се самостојни за договарање на раѓањето на своите деца со својот сопруг (УНИЦЕФ, 2008 година; WLUML, 2013 година). Но, девојките кои се ма-

The best interest of the child requires that children should be protected by any form of abuse, violence, neglect or injury, including sexual abuse (Article 19). State parties are obliged to take appropriate and effective measures to support the child (UN, 1990). Then again, domestic violence creates an environment where child brides become vulnerable (IPPF, 2006). The risk of domestic violence increases in the case of large spousal age gaps (Varia, 2016). Even though daily reality for many married girls, rape is assumed to be impossible (WLUML, 2013), while sexual consent is irrelevant to them (Davis, Postles & Rosa, 2013; WLUML, 2013).

Child marriage causes a range of health problems for girls who usually lack information about sexual and reproductive health rights (IPPF, 2006; Myers & Harvey, 2011; UNICEF, 2008). Being under a high pressure to promote their fertility, soon after marriage, they do not have autonomy to negotiate the birth of their children with their spouse (UNICEF, 2008; WLUML, 2013). However, girls who marry younger than 15 years old are not physically ready

жат пред да наполнат 15 години не се физички подготвени за полов однос, или раѓање деца (Диксон-Милер, 2008 година). Истражувањата покажуваат, дека девојките кои забременуваат помлади од 14 години, имаат поголема веројатност да доживеат предвремено породување, пренатална смртност и други здравствени проблеми на новороденчињата (СЗО, 2011 година).

Детскиот брак проследен со рана бременост придонесува за високата стапка на смртност на родилките. Податоците од пописот од 2011 година во Албанија покажуваат дека 34 проценти од ромските тинејџерки, 13 проценти од Египќанките и 2,5 проценти од Албанките биле мајки (ИНСТАТ, 2015 година). Иако не постојат релевантни податоци за вкупниот број на бремености за малолетници (УНФПА, 2014б), здравствената состојба на детето и правото на детето на здравје се од клучно значење за да се процени најдобриот интерес на детето (член 24). Затоа, државите треба да преземат соодветни мерки за да обезбедат медицинска нега и помош за сите деца, преку развој на превентивна здравствена заштита, совети за родителите и услуги за едукација за планирање на семејството (ОН, 1990 година).

Покрај тоа, детскиот брак ги нарушува можностите за образование за

for sexual intercourse or child bearing (Dixon-Mueller, 2008). Research shows that girls who become pregnant younger than 14 years of age are more likely to experience premature delivery, prenatal mortality and other health issues of newborns (WHO, 2011).

Child marriage followed by early pregnancy contributes to high maternal mortality rate. The 2011 Census data in Albania showed that 34 percent of Roma female teenagers, 13 percent of Egyptians and 2.5 percent of Albanians were mothers (INSTAT, 2015). Even though there are no relevant data about the total number of pregnancies for minors (UNFPA, 2014b), the health situation of the child and the right of the child to health are central to assess the best interest of the child (Article 24). Therefore, State Parties should undertake relevant measures to provide medical care and assistance to all children through developing preventive health care, guidance for parents and services on family planning education (UN, 1990).

Moreover, child marriage disrupts education opportunities for girls who find themselves trapped into the vicious

девојчињата кои се наоѓаат заробени во магичниот круг на низок степен на образование, висока плодност и сиромаштија (Jarallah, 2008 година). Во Србија, 22 проценти од ромските жени на возраст од 20-24 години без формално образование и 12,6 проценти од оние со основно образование стапиле во брак на возраст од 14 години или помлади (Хочкис ет ал., 2016 година). Просечниот број на раѓања од ромските жени кои никогаш не посетувале училиште во Албанија изнесуваше 3,5 во споредба со 1,9 на оние кои се стекнале со образование (ИНСТАТ, 2015 година). Образованието е еден вид на заштита за девојките, бидејќи посетувањето училиште може значи дека тие сè уште се деца, а не возрасните кои треба да стапат во брак (УНФПА, 2012 година). Кога ќе се омажат, девојките се третираат како возрасни жени и се оптоварени со нивните улоги и одговорности, без оглед на нивната возраст (Дејвис, Постлес & Роса, 2013 година).

Сепак, училиштето е важно за девојчињата, бидејќи тоа им помага да ги развијат социјалните мрежи, да добијат вештини и информации, како и да преговараат за своите најдобри интереси (УНФПА, 2012 година). Скрапувањето на образованието ги прави девојчињата да пораснат со попречено чувство да го изразат своето мислење

cycle of low education, high fertility and poverty (Jarallah, 2008). In Serbia, 22 percent of Roma females aged 20-24 years with no formal education and 12.6 percent of those with primary education were married at the age of 14 or younger (Hotchkiss et al., 2016). The average number of births of Roma women who never attended school in Albania was 3.5 compared to 1.9 of those who were educated (INSTAT, 2015). Education is a sort of protection for girls, because being in school can be perceived that they are still children not adults to be married (UNFPA, 2012). When married, girls are treated as adult women and burdened with their roles and responsibilities regardless of their age (Davis, Postles & Rosa, 2013).

Nevertheless, school is important for the girl because it helps her develop social networks, gain skills and information, as well as negotiate for her best interest (UNFPA, 2012). Denial of education makes girls grow with a hindered sense to express their point of view (WLUML, 2013). It violates Articles 28 and 29 of the UNCRC which guarantee child's rights to education and require

(WLUML, 2013 година). Тоа ги повредува членовите 28 и 29 од Конвенцијата за детските права со кои се гарантираат правата на детето на образование и бараат почитување на најдобриот интерес на детето во сите одлуки и мерки во однос на образованието на детето (ОН, 1990 година).

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Овој труд ја обработува темата како практиката на детскиот брак културно спакувана како општествена неопходност (МФПР, 2006 година) од старата традиција во регионот на Западен Балкан имаше низа негативни последици, првенствено на најдобриот интерес на детето. Украдените соништа на мажествените девојки се резултат на различни сложени, обемни и сеопфатни фактори кои, на еден, или на друг начин, социјално ја дозволиле сексуалната злоупотреба на девојките, родовата нееднаквост, потчинувањето, неписменоста и немоќта. Меѓутоа, една од предностите да се биде граѓанин на која било земја е заштита на правата загарантирани со Уставот на земјата и националните закони. Девојките се, исто така, носители на правата и активни чинители на нивниот живот. Обврска на државата е да донесе домашни закони во согласност со Конвенцијата за

respect of the best interest of the child in all decisions and measures concerning child's education (UN, 1990).

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

This paper argued how child marriage practice, culturally packed as a social necessity (IPPF, 2006) from the old tradition in the Western Balkan region, had a range of negative consequences, primarily on the best interest of the child. The stolen dreams of the married girls have been the result of various complex, multifaceted and multilayered factors, which, in one way or another, have socially licensed girls' sexual abuse, gender inequality, subordination, illiteracy and disempowerment. However, one of the advantages of being a citizen of any country is the protection of rights enshrined in country's constitution and national laws. Girls are also right holders and active agents of their life. It is the obligation of the State to adopt domestic law in line with the UN-CRC and strengthen its enforcement into practice, to ensure the best interest

детските права и зајакнување на нивното спроведување во пракса, за да се обезбеди најдобар интерес на детето. Ова бара силна политичка волја, која ù дава приоритет на загриженоста за детскиот брак во националната агенда, применувајќи холистички пристап, преку интегрирање на сите актери. Заедничките напори, силно и системски следени, ќе го промовираат достоинството на девојките водени од нивниот најдобар интерес.

Од оваа гледна точка, предвидени се серија на препораки за државите од овој регион: а) собирање на податоци со специфичен контекст, со цел да имаат силни докази за реалноста на овие мажени девојки, со цел да развијат кохерентна стратегија и сеопфатни политики, за да се елиминира ова практика со тешки долгорочни последици; б) приоритизација на спроведувањето на конзистентните национални рамки кои го почитуваат најдобриот интерес на детето со редовно ангажирање на верските лидери и лидерите на заедниците; в) соодветни мерки треба да се преземат од страна на националните власти за запирање на нерегистрираните детски бракови со кои животот на девојките е изложен на ризик од различни форми на родово насилство или злоупотреба; г) редовно подигање на свеста на родителите за негативното

of the child. This requires a strong political will that prioritizes child marriage concern at national agenda, applying a holistic approach, integrating all actors. Concerted efforts strongly and systematically monitored will promote girls' dignity, guided by their best interest.

From this standpoint, a series of recommendations are provided for the State parties of this region: a) collection of context-specific data, in order to have strong evidence about the realities of these married girls, in order to develop coherent strategies and comprehensive policies to eliminate this practice with dire life-long consequences; b) prioritization of the implementation of the cohesive national frameworks that respect the best interest of the child regularly engaging religious and community leaders; c) appropriate measures should be taken by the national governments to stop unregistered child marriages that put the life of girls at risk of various forms of gender-based violence or abuse; d) regular awareness raising of parents about negative impact of girls' marriage on their development, full realization of their rights and their wellbe-

влијание на бракот на девојчињата за нивниот развој, целосно остварување на нивните права и нивната благосостојба; д) поддршка на ранливите и сиромашните семејства со финансиски стимулации или микро-кредити за економски да се поддржат и намалување на основните причини за сиромаштијата на децата; ѓ) застапување на дијалогот со религиозни научници за правилна трансформација и примена на верските норми врз основа на Куранот, Светата книга, со цел да се избегнат погрешни толкувања и шпекулации за соодветната возраст за стапување во брак; е) подобрување на пристапот на девојчињата до образованието и нивно поттикнување за создавање на нови вештини, со цел директно да преговараат и да донесуваат одлуки за својот живот; ж) промоција на успешни образовани жени, како пример за заедницата и споделување на најдобрите практики; з) дизајнирање на нови услуги за заедницата, базирани врз потребите, за да се обезбеди советување и засолниште за младите девојки кои одбиваат да се омажат и да ја напуштат својата куќа.

ing; e) support of vulnerable and poor families with financial incentives or micro-loans to economically empower them and curb the root causes of child poverty; f) advocacy dialogue with religious scholars for correct translation and application of religious norms based on the Qur'an, the Holy Book, in order to avoid misinterpretations and speculations about marriageable age; g) improvement of the girls' access to education and their empowerment to build new skills, in order to directly negotiate and make decisions about their life; h) promotion of successful educated women as role models for the community and sharing of best practices; i) designing new needs-based community services to provide counseling and shelter to young girls, who refuse to marry and leave their house.

РЕФЕРЕНЦИ

- Алфаршиаши, В. (2015 г.). Правните последици од рано стапување во брак. АБААД & Арапски институт за човекови права. (Ед.). *Детски бракови во текот на демократската транзиција и околу конфликтите*. Регионален семинар. АБААД и Арапски институт за човекови права. 8-14.
- Алсаиди, А. (2015 г.). Што ги поттикнува детските бракови во арапскиот свет и како светот е се бори против овој проблем? *Труд за стипендија на студент на Правниот факултет* 775.
- Ал-Как, Ф. (2015). Детски бракови во Либан. АБААД & Арапски институт за човекови права. (Ед.). *Детски бракови во текот на демократската транзиција и околу конфликтите*. Регионален семинар. АБААД и Арапски институт за човекови права. 47-53.
- Агенција за статистика на Босна и Херцеговина. (2010 г.). Тематски билтен - демографија. Агенција за статистика на Босна и Херцеговина. Сараево.
- CARE. (2015 г.). *Да се заштити нејзината чест. Детски бракови во итни случаи - фатална конфузија помеѓу заштитата на девојките и сексуалното насилство. Пол и заштита на хуманитарни контексти*. Критични прашања број 1. CARE International. Велика Британија.
- Центри за контрола на болести и превенција. (CDC). (2015 година). *Социјален еколошки модел*. Пристапено на 15 ноември, 2016 година од <http://www.cdc.gov/cancer/crccp/sem.htm>
- Центар за официјални публикации. (2011г.). *Кривичен законик на Република Албанија*. Центар за официјални публикации. Пристапено на 25 февруари, 2017 година од https://www.ata.gov.al/te-ngarkuara/Programi%20i%20Transparences/Kodi_Penal.pdf
- Кук, Р. (1994 г.). *Здравјето на жените и човековите права: унапредувањето и заштитата на здравјето на жените преку меѓународното право за човекови права*. Женева. СЗО.
- Даусаб, Ј (2009 г.). Најдобриот интерес на детето. Рупел, О.К. (Ед.). *Правата на децата во Намибија*. Фондацијата Конрад Аденауер. 145-158.

- Дејвис, А., Постлес, К, и Роза, Г. (2013 г.). *Правото на девојчето да каже не на бракот: Работа за да се стави крај на бракот кај децата и да ја задржат девојчињата во училиштето*. ПЛАН Меѓународен.
- Диксон-Милер, Р. (2008 г.). Како млад е „премногу млад“? Компаративни перспективи на адолесцентски сексуални, брачни и репродуктивни транзиции. *Студии за планирање на семејството* 39 (4).
- Ходкин, Р., и Невил, П. (2007 г.). Најдобар интерес на детето. Детски фонд. *Прирачник за спроведување на Конвенцијата за правата на детето*. Њујорк: УНИЦЕФ.
- Хочкис, Д.Р., Года, Д., Гагер, А.Ј., & Капа, К. (2016). *Фактори на ризик поврзани со практиката на детски брак меѓу ромските девојчиња во Србија*. *ВМС Меѓународно здравје и човекови права*, 16 (6), 1-10.
- ИНСТАТ. (2015 г.). *Ромите и Египќаните во Албанија: социо-демографски и економски профил врз основа на пописот од 2011 година*. ИНСТАТ. Тирана. Албанија.
- Меѓународен центар за исчезнати и експлоатирани деца (ICM&EC). (2013 г.). *Детски бракови во Блискиот Исток и Северна Африка*. Бела книга. Меѓународен центар за исчезнатите лица и експлоатирани деца.
- Меѓународната федерација за планирано родителство (МФПР). (2008 г.). *Завршување на детскиот брак. Водич за глобалната политика за акција*. МФПР.
- Јаралах, Ј (2008 г.). *Модел на брак во Палестина*. МЕНА серија на работни документи. Бирото за упатување на населението
- Малхотра, А., Варнер, А., Мек Гонагл, А., и Ли Рајф, С. (2011 г.). Решенија за да се стави крај на детскиот брак. Што покажуваат доказите. Меѓународен центар за истражувања на жените. Преземено на 10 Октомври 2016 година од www.icrw.org/childmarriage.
- Мече, М.Х. (2016а). *Ефективноста на одговорот против трговијата со луѓе во Албанија*. *Социјални промени Преглед*. 14 (1), 25-46.

- Мече, М.Х. (2016б). Заробени во наследени норми: виктимизација на децата и младите луѓе, поради оживувањето на крвната одмазда во албанското пост-социјалистичко општество. Труд презентирани на Меѓународната конференција „Деца на транзицијата, деца на војната - Генерација на трансформација од европска перспектива“. Универзитет во Виена, Сигмунд Фројд Универзитет, Институтот за Дунавскиот регион и Централна Европа, и Сојузна агенција за граѓанско образование. Виена, 3-5 ноември 2016 година.
- Маерс, Ј, & Харви, Р. (2011 г.). *Ударни вестии: раните и присилни бракови и образование на девојчињата*. ПЛАН. Велика Британија.
- Опсерваторија за правата на детето. (2015 г.). *Детски бракови во Албанија. Специфичен став на ромската заедница*. Проверено на 30 јануари 2017 година од www.observator.org.al
- Службен весник. (2012 г.). *Семеен законик и закони донесени во Република Албанија*. Службен весник. Проверено на 14 март 2017 година од Центарот за официјални публикации.
http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2012/PDF-2012/Kodi%20i%20familjes-2012.pdf
- Оувеида, С. (2015 г.). Рамки на безбедност и заштита во текот на вооружени конфликти и во бегалските ситуации кои придонесуваат за зголемување на практиката на детски бракови. АБААД & Арапски институт за човекови права. (Ед.). *Детски бракови во текот на демократската транзиција и околу конфликтите*. Регионален семинар. АБААД и Арапски институт за човекови права. 32-39.
- Прекиќ, А. (2014). *Заглавени меѓу законот и традицијата*. Независна балканска новинска агенција. Проверено на 17 февруари 2017 година од <http://www.balkaneu.com/stuck-tradition-law/>
- Садаге, Ј. (2005 г.). *Детски бракови во Индија: социо-правни и димензии на човековите права*. Оксфорд: Oxford University Press.

- Шарафедин, Ф. (2015). Борба против детскиот брак: каде и како. АБААД & Арапски институт за човекови права. (Ед.). *Детски бракови во текот на демократската транзиција и околу конфликтите*. Регионален семинар. АБААД и Арапски институт за човекови права. 27-31.
- ОН. (1990 г.). *Конвенција за правата на детето*. ОН.
- ОН. (2013 г.). *Комитет за правата на децата. Општ коментар N. 14 92013) за правото на детето да го има својот најдобар интерес како приоритет CRC/C/GS/14*. ОН.
- ОН. (2014 г.). *Спречување и елиминирање на детскиот, ран и принуден брак*. Извештај на Канцеларијата на Високиот комесар на Обединетите нации за човекови права. A/HRC/26/22.Genevva.
- УНХЦР. (2012 г.). *Заклучни согледувања комбинирани за вториот до четвртиот периодичен извештај на Албанија, усвоени од страна на Комитетот на својата шеесет и прва седница (17 септември - 5 октомври 2012 година)*. Комитет за правата на детето. Преземено на 28 февруари 2017 година од <http://undocs.org/en/CRC/C/ALB/CO/2-4>
- УНФПА. (2012 г.). *Да се стапи во брак премногу млад. Завршување со детскиот брак*. УНФПА.
- УНФПА. (2013 г.). *Мајчинство во детство. Соочување со предизвикот на адолесцентна бременост*. УНФПА Членка на Светското Население 2013 г..
- УНФПА. (2014а). *Детски брак во Косово. Преглед*. UNFPA EECARDO. Преземено на 20 февруари 2017 година од <http://eesa.unfpa.org/publications/child-marriage-kosovo-overview>
- УНФПА. (2014б). *Детски брак во Република Македонија*. Преглед. UNFPA EECARDO. Преземено на 20 февруари 2017 година од <http://eesa.unfpa.org/publications/child-marriage-former-yugoslav-republic-macedonia-overview>
- УНФПА. (2014в). *Детски брак во Босна и Херцеговина*. Преглед. UNFPA EECARDO. Преземено на 20 февруари 2017 година од <http://www.girlsnotbrides.org/reports-and-publications/unfpa-child-marriage-country-profil-bosnia-and-herzegovina/>

- УНИЦЕФ. (2008 г.). *Детскиот брак и правото*. Серија на иницијативи за законодавна реформа. УНИЦЕФ.
- УНИЦЕФ. (2011 г.). *Состојба на децата во светот: адолесценција: возраст на можност*. УНИЦЕФ.
- УНИЦЕФ. (2012 г.). *Децата во Црна Гора. Податоци од пописот во 2011 година*. УНИЦЕФ.
- УНИЦЕФ. (2014 г.). *Студија за раниот брак во Јордан*. УНИЦЕФ.
- УНМИК. (2004 г.). *Семеен законик на Косово. Закон бр. 2004/32*. Собрание на Косово. Преземено на 28 февруари 2017 година од http://assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2004_32_al.pdf
- Варија, Н. (2016 г.). Завршување на детскиот брак: *Да се исполнат ветувањата за девојките од Целите за глобалниот развој*. Хјуман рајтс воч *Светски извештај 2016 година. Настани од 2015 година*. Хјуман рајтс воч. Преземено на 8 ноември 2016 година од www.hrw.org.
- СЗО. (2011 г.). Насоки за спречување на раната бременост и лошите репродуктивни резултати кај адолесцентите во земјите во развој. Женева: СЗО.
- Жените што живеат под муслиманскиот закон (WLUML). (2013 г.). *Детски, ран и принуден брак: Студија од повеќе земји*. Поднесок до канцеларијата на ОН на Високиот комесар за човекови права (ОХЦХР). Преземено на 15 октомври 2016 година од www.wluml.org.
- Светски економски форум. (2009 г.). *Извештај за Глобалните родови разлики 2009 г.* Светски економски форум. Женева. Швајцарија.
- Светски економски форум. (2016 г.). *Индекс на глобалните родови разлики 2016 г.* Светски економски форум. Женева. Швајцарија.

REFERENCES

- Alfarshishi, W. (2015). Legal implications of early marriage. In. ABAAD & Arab Institute for Human Rights. (Ed.). *Child marriage during democratic transition and around conflicts*. Regional Seminar. ABAAD and Arab Institute for Human Rights. 8-14.

- Alsaidi, A. (2015). What drives child marriage in the Arab World and how the world is combating the problem? *Law School Student Scholarship Paper 775*.
- Al-Kak, F. (2015). Child marriage in Lebanon. In. ABAAD & Arab Institute for Human Rights. (Ed.). *Child marriage during democratic transition and around conflicts*. Regional Seminar. ABAAD and Arab Institute for Human Rights. 47-53.
- Bosnia and Herzegovina Statistics Agency. (2010). *Tematski bilten – demografija*. Bosnia and Herzegovina Statistics Agency. Sarajevo.
- CARE. (2015). *To protect her honor. Child marriage in emergencies – the fatal confusion between protecting girls and sexual violence. Gender and protection to humanitarian contexts*. Critical Issues No. 1. CARE International. UK.
- Centers for Disease Control and Prevention. (CDC). (2015). *Social Ecological Model*. Retrieved November 15, 2016 from <http://www.cdc.gov/cancer/crccep/sem.htm>
- Center of Official Publications. (2011). *Penal Code of the Republic of Albania*. Center of Official Publications. Retrieved February 25, 2017 from https://www.ata.gov.al/te-ngarkuara/Programi%20i%20Transparencas/Kodi_Penal.pdf
- Cook, R. (1994). *Women's health and human rights: The promotion and protection of women's health through International Human Rights Law*. Geneva. WHO.
- Dausab, Y. (2009). The best interest of the child. In. Ruppel, O.C. (Ed.). *Children's rights in Namibia*. Konrad Adenauer Foundation. 145-158.
- Davis, A., Postles, C., & Rosa, G. (2013). *A girl's right to say no to marriage: Working to end child marriage and keep girls in school*. PLAN International.
- Dixon-Mueller, R. (2008). How young is 'too young'? Comparative perspectives on adolescent sexual, marital, and reproductive transitions. *Studies in Family Planning* 39(4).
- Hodkin, R., & Newell, P. (2007). Best interest of the child. In. Children's Fund. (Eds.) *Implementation handbook for the Convention of the Rights of the Child*. New York: UNICEF.

- Hotchkiss, D.R., Godha, D., Gager, A.J., & Cappa, C. (2016). Risk factors associated with the practice of child marriage among Roma girls in Serbia. *BMC International Health and Human Rights*, 16(6), 1-10.
- INSTAT. (2015). *Roma and Egyptians in Albania: A socio-demographic and economic profile based on the 2011 Census*. INSTAT. Tirana. Albania.
- International Center for Missing & Exploited Children (ICM&EC). (2013). *Child marriage in the Middle East and North Africa*. White Paper. International Centre for Missing People & Exploited Children.
- International Planned Parenthood federation (IPPF). (2008). *Ending child marriage. A guide for global policy action*. IPPF.
- Jarallah, Y. (2008). *Marriage patterns in Palestine*. MENA Working Paper Series. Population Reference Bureau.
- Malhotra, A., Warner, A., McGonagle, A., & Lee-Rife, S. (2011). *Solutions to end child marriage. What the evidence shows*. International Center for Research on Women. Retrieved October 10, 2016 from www.icrw.org/childmarriage.
- Meçe, M.H. (2016a). Effectiveness of counter-trafficking response in Albania. *Social Change Review*. 14(1), 25-46.
- Meçe, M.H. (2016b). Trapped into inherited norms: Victimization of children and young adults because of vitalization of blood feud in Albanian post-socialist society. Paper presented in the International Conference “*Children of Transition, Children of War – The Generation of Transformation from a European Perspective*”. The University of Vienna, the Sigmund Freud University, the Institute for Danube Region and Central Europe, and the Federal Agency for Civic Education. Vienna, 3-5 November 2016.
- Myers, J., & Harvey, R. (2011). *Breaking news: Early and forced marriage and girls' education*. PLAN. UK.
- Observatory for Children's Rights. (2015). *Child marriage in Albania. Specific view to Roma community*. Retrieved January 30, 2017 from www.observator.org.al

- Official Gazette. (2012). *Family Code and legislation on adoption in the Republic of Albania*. Official Gazette. Retrieved March 14, 2017 from the Center of Official Publications http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2012/PDF-2012/Kodi%20i%20familjes-2012.pdf
- Ouweida, S. (2015). Security and protection frameworks during armed conflicts and in refugee situation that contribute to the increase of child marriage practices. In. ABAAD & Arab Institute for Human Rights. (Ed.). *Child marriage during democratic transition and around conflicts*. Regional Seminar. ABAAD and Arab Institute for Human Rights. 32-39.
- Prekic, A. (2014). *Stuck between Law and Tradition*. Independent Balkan News Agency. Retrieved February 17, 2017 from <http://www.balkan.eu.com/stuck-tradition-law/>
- Sadage, J. (2005). *Child marriage in India: Socio-legal and human rights dimension*. Oxford: Oxford University Press.
- Sharafeddine, F. (2015). Fighting child marriage: where and how. In. ABAAD & Arab Institute for Human Rights. (Ed.). *Child marriage during democratic transition and around conflicts*. Regional Seminar. ABAAD and Arab Institute for Human Rights. 27-31.
- UN. (1990). *Convention on the Rights of the Child*. UN.
- UN. (2013). *Committee on the Rights of the Children. General Comment N. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration CRC/C/GS/14*. UN.
- UN. (2014). *Preventing and eliminating child, early and forced marriage*. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/26/22. Geneva.
- UNCRC. (2012). *Concluding observations the combined second to fourth periodic reports of Albania, adopted by the Committee at its sixty-first session (17 September – 5 October 2012)*. Committee on the Rights of the Child. Retrieved February 28, 2017 from <http://undocs.org/en/CRC/C/ALB/CO/2-4>
- UNFPA. (2012). *Marrying too young. End child marriage*. UNFPA.

- UNFPA. (2013). *Motherhood in childhood. Facing the challenge of adolescent pregnancy*. UNFPA State of World Population 2013.
- UNFPA. (2014a). *Child marriage in Kosovo. Overview*. UNFPA EECARDO. Retrieved February 20, 2017 from <http://eeca.unfpa.org/publications/child-marriage-kosovo-overview>
- UNFPA. (2014b). *Child marriage in the fyr Macedonia. Overview*. UNFPA EECARDO. Retrieved February 20, 2017 from <http://eeca.unfpa.org/publications/child-marriage-former-yugoslav-republic-macedonia-overview>
- UNFPA. (2014c). *Child marriage in Bosnia and Herzegovina. Overview*. UNFPA EECARDO. Retrieved February 20, 2017 from <http://www.girlsnotbrides.org/reports-and-publications/unfpa-child-marriage-country-profil-bosnia-and-herzegovina/>
- UNICEF. (2008). *Child marriage and the law*. Legislative reform initiative paper series. UNICEF.
- UNICEF. (2011). *The state of the world's children: Adolescence: An age of opportunity*. UNICEF.
- UNICEF. (2012). *Children in Montenegro. Data from the 2011 Census*. UNICEF.
- UNICEF. (2014). *A study on early marriage in Jordan*. UNICEF.
- UNMIK. (2004). *Family Code in Kosovo. Law No. 2004/32*. Assembly of Kosovo. Retrieved February 28, 2017 from http://assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2004_32_al.pdf
- Varia, N. (2016). Ending child marriage: Meeting the Global Development Goals' promise to girls. In. Human Rights Watch Ed.) *World Report 2016. Events of 2015*. Human Rights Watch. Retrieved November 8, 2016 from www.hrw.org.
- WHO. (2011). *Guidelines for preventing early pregnancy and poor reproductive outcomes among adolescents in developing countries*. Geneva: WHO.
- Women Living Under Muslim Law (WLUML). (2013). *Child, early and forced marriage: A multi-country study*. A submission to the UN Office of the High Commissioner on Human Rights (OHCHR). Retrieved October 15, 2016 from www.wluml.org.

World Economic Forum. (2009). *The Global Gender Gap Report 2009*. World Economic Forum. Geneva. Switzerland.

World Economic Forum. (2016). *The Gender Gap Index 2016*. World Economic Forum. Geneva. Switzerland.